

HALÁSZ PÉTER:

Ifjúság és honismeret

1. Nehéz dologra vállalkoztam, amikor megpróbálom számbavenni azokat a gondolatokat, amiket ezzel a két fogalommal – ifjúság, honismeret – és a kettő kapcsolatával összefüggésben érdemesnek tartok elmondani.

Mindenekelőtt a fogalmak! Mit is értünk *ifjúság* alatt? Amikor megjelent Zolnay László könyve a középkori Magyarországról, szép eszmefuttatást olvastam arról, hogy hogyan változik az ifjúság fogalmának értelme. Akkor ugyanis, a XIII-XIV. században, az átlagos életkor jóval rövidebb volt, mint manapság. A királyi udvarban, a közéletben, az ország dolgait eldöntő testületekben sem kizárólag „nagyszakállú vének” ültek, hanem többségben voltak az olyan 20-30 esztendősek, akiket ma ifjúnak, fiatalnak tekintünk, akkor azonban hadban, politikában felelősséggel helyt tudtak állni. Ahogy megnövekedett az átlagos életkor, kitolódott az az idő, ameddig az ifjúság fölkészül az életre. Ma *ifjúságon* a köznyelvben általában olyan korosztályt értünk, amely még tanul, vagy tanulókorbán van, tehát csak készül az életre, csak most indul az olyan helyekre, ami felelősséget igényel.

Ha most már azt keressük, hogy ez a felkészülőben lévő ifjúság mit várhat és mit kaphat a honismerettől – úgy is mint mozgalomtól, és úgy is mint tevékenységtől –, akkor azt hiszem, hogy a honismeret témaköreiben diákként, ifjúként végezhető tevékenység *kapcsot jelenthet az ifjúkor és a felnőttkor között*. A maga módján kialakíthatja, megalapozhatja, elmélyítheti azt a fajta felelősséget, ami szükséges ahhoz, hogy az ifjúból felnőtt váljék, ami nyilvánvalóan nem egy pillanat, nem egy időpont, hanem rövidebb-hosszabb folyamat.

A másik fogalommal, a *honismerettel* már könnyebb a dolgunk, hiszen akik benne vagyunk a mozgalomban, azok körülbelül tudjuk, hogy mit értünk alatta. Nagyon szép, hogy a *hon* szavunk a haza régiesebb formája. Nem véletlen, hogy a székelyek, de különösen a moldvai csángók régies beszédjükben a hon-t az *otthon* szinonimájaként használják. Ha ezen a szálon megyünk tovább, akkor könnyen eljutunk a felismeréshez: a honismeret elsősorban azt a célt szolgálja, hogy *minél otthonosabbak legyünk a hazában*. Minél többet ismerünk belőle, annál inkább otthon találjuk magunkat, a sajátunknak érezzük.

Ha a honismeret történelmére pillantunk vissza – noha nem nevezték mindig ezzel a szóval – Bél Mátyástól kezdve a felvilágosodás, a reformkor idején a nemzeti progresszió legjobb erői mindig fölismerték, hogy a hon-t meg kell ismerni ahhoz, hogy jobbúhassanak rajta. Nem véletlen, hogy Fényes Elek, később Pesty Frigyes azért próbálta lexikálisan összegyűjteni a haza minden tájáról, településére vonatkozóan az adatokat, hogy megkönnyítse a dolgát azoknak, akik azon gondolkodtak: miként lehet a hon sorsát kezünkbe vennünk, s minél eredményesebben, minél felelősségteljesebben igazítanunk rajta. Ugyanez a szándék hajtotta azokat is, akik amikor a kiegyezés után megcsillant a reménye annak, hogy saját értékrendünk alapján rendezkedhetünk be a hazában, akkor – mint például Orbán Balázs és mások – faluról-falura járva gyűjtötték össze mindazokat az ismereteket, amik kellettek ahhoz, hogy az otthonosság biztonságával alakíthassuk hazánk sorsát. Száz esztendővel ezelőtt a

¹ Az itt közölt előadások a XXII. Országos Honismereti Akadémián hangzottak el.

Milleniumra való készülődést is arra használták fel szellemi életünk legjobbjai, hogy a történelmi Magyarország helytörténetének felér foltjait kiszínezzék. A két világháború között, amikor Trianont követően az elvesztett államiság helyett a megtalált népiségben kereste a magyarság szétszórásának okait, a darabokra szakadt magyarság fokozott figyelemmel fordult az ország és népe megismerésének apró részletei felé. A felvidéki falujárók, az erdélyi falukutatók, Magyarországon a népi írók, a Magyarország felfedezése sorozat, és azon kívül is sok kezdeményezés történt arra, hogy a saját szemükkel, a saját lelkiismeretükkel, a saját figyelmükkel nézzék meg egy-egy táj társadalmát, a magyar településeket, a magyar gazdaság, a magyar népi kultúra helyzetét. Mindezt azzal a bevallott vagy be nem vallott, vagy csak áttételesen érvényesülő céllal, hogy felelősségteljesebben tudjanak javaslatokat kidolgozni arra, miként lehet megváltoztatni, miként lehet jobbá tenni a falu vagy a város társadalmát. Teleki Pál intézte úgy szolgálta a revíziós célokat, hogy amikor sor került az első, de különösen a második bécsi döntésre és megcsillant a lehetősége magyarlakta területek jelentős része visszakerülésének, akkor módszeresen gyűjtött adataik és tudományos elemzésük volt arra vonatkozóan, hol kell meghúzni a határt ahhoz, hogy az – amennyire ebben a kevert népességű Kárpát-medencében lehet – viszonylag igazságos legyen. Teleki Pál fontosnak tartotta, hogy faluról-falura ismerjük a Kárpát-medence nemzeti-ségi megoszlását, hogy a történelem igazságosabb határrendezést tudjon megvalósítani.

2. Az 1950-es években az önkéntes néprajzi gyűjtőmozgalomban gyökerezett az az immár 40 esztendőre visszatekintő honismereti mozgalom, amely egyre szervezettebb keretek között valósította meg önmagát. Az 1970-es és 1980-as években pedig, amikor a politikai ellenzék *megtünt* állapotba került, számottevő része a „honismereti” fedőnév alatt tudta magát valamelyest legalizálni. Olyan ifjúsági honismereti klubok alakultak, amelyek politikailag ellenzékiként viselkedtek, de mindig úgy, hogy a honismeret módszereivel tárták föl és ismerték meg a társadalmi jelenségeket, a magyar sorskérdéseket. Itt Vácott a Madách Kör munkáját ismerjük, akik az 1980-as évek végén komoly ellenzéki tevékenységet folytattak kulturális, helytörténeti és más területeken úgy, ahogy akkor lehetett, de mindenképpen annak a nemes hagyománynak a folytatásaként, hogy a honismeret, a honnak a megismerésére való törekvés, akár szervezett, akár egyéni formában, mindig a nemzeti progressziót, a nemzet és az ország fölemelkedését szolgálta. Ugyanúgy a felvidéki kerékpártúrák is honismereti jellegűek voltak és ebből a szemléletből kiindulva jutottak el a politikai helyzet különböző eszközökkel való megváltoztatása szükségességének gondolatáig.

Meg kell emlékeznünk az ifjúsági Klubtanácsnak a munkájáról is, amely a Hazafias Népfront keretén belül működött, noha a Hazafias Népfront akkori vezetői között jó néhányan nem örültek ennek a számukra kényszerű szervezetnek. Mégis védőernyőt jelentett a Népfront a Klubtanácsba tömörülő, honismereti jelszóval és honismereti fedőnévvel működő különböző ifjúsági szervezetek fölött. Ezekből a szervezetekből később különböző politikai pártokban feltűnt fiatalok kerültek ki, akik a politikai változások után felelősséggel beleszólhattak az ország dolgába. Mindez igazolja azt, amit a honismeretnek az ifjúság gondolkodásának felelőssé válása szempontjából betöltött szerepéről mondtam.

Ennek a Klubtanácsnak a szervezésében két olyan országos tábor is rendeztünk, amely az 1980-as évek végi politikai pezsgésben az országért tenni akaró fiatalok gyűjtőhelye volt és mindig a különböző magyar sorskérdéseket tűztük napirendre. Ebbe úgyszólván minden fontos téma belefért, a közoktatástól a gazdasági életig. A közigazgatás reformjáról beszéltünk ezekben a táborokban, a hazai nemzetiségi kérdésekről, a határon kívüli magyarok helyzetéről, tehát olyan sorskérdésekről, amelyek alapvetően meghatározták és ma is meghatározzák a magyarság életét.

A honismereti mozgalom hármias feladatot lát el a társadalom, a nemzet életében. Az egyik a *tudománysegítés*. A honismeret ugyan önmagában nem tudomány, de nagyon sok olyan ága van, amely érintkezik különböző tudományágakkal és jelentős segítséget nyújt a történelem, különösen a helytörténet, a néprajz, a műemlékvédelem, a környezetvédelem, az intézménytörténet számára.

A honismereti mozgalom tudománysegítő szerepe az ifjúság számára is lehetőséget ad arra, hogy helytörténeti, néprajzgyűjtő stb. tevékenységével önmaga előtt is bizonyítani tudja: készül a társadalom és a tudomány hasznos segítségére. A tudományos diákkörökben születő munkák jelentős része honismereti indítatású.

A másik igen nagy jelentős feladata a honismereti mozgalomnak a *hazaszeretet, a szülőföldhöz való kötődés erősítése*. Önöknek nem kell különösebben hangsúlyoznom, hogy itt milyen jelentősége van annak, ha az ifjúság már az iskolai oktatás során érzelmileg elkötelezettjévé válik annak az országnak vagy nemzetnek, amelyhez tartozik. Az elmúlt évtizedek iskolai történelemoktatása olyan kilúgozott történelmi tananyagot adott a fiataloknak, hogy az egyáltalában nem volt vonzó számukra, és nem töltötte be azt a funkciót, amit a történelemnek, ennek a legizgalmasabb, legszebb, legfelelősebb tudománynak az ifjúság megragadásában, az életre szóló elkötelezettség beléjük táplálásával betölthetne. A honismeret azonban, tehát a helytörténet, vagyis a történelem hajtálgépjé – egy jó pedagógus közvetítésével – azáltal, hogy saját falujának, saját társadalmi rétegének, saját nemzetiségének, saját szűkebb környezetének a maga szemével látható és megismerhető részeit tudja megismertetni velük, gyógyítani tudja, tudta a marxistává tett történelem által okozott hiánybetegségeket.

A honismereti mozgalom harmadik feladatának *az emberi életnek a teljességet adó funkcióját tartom*. Ez természetesen nincs korosztályhoz kötve. Nyilvánvalóan idős, nyugdíjas emberek számára is hallatlanul fontos: ne érezzék magukat fölöslegesnek a kenyérkereső foglalkozásukból való nyugdíjba menetel után, hanem a honismereti munkában megkaphassák azt az élményt, amit csak az örömmel végzett munka, egy megjelent cikk, egy elfogadott pályázat, egy nyomdából kikerült könyv jelenthet, ami azt mutatja, hogy rá igenis szüksége van a társadalomnak. De ugyanez a szerep fiataloknál is érvényesülhet akkor, amikor olyan könnyen érezhetik: nincs igazi kapcsolatuk a társadalommal, nem tudnak kitűnni, nem tudják magukat megfogalmazni, kifejezni és ezért aztán néha formális elemekhez nyúlnak. Mennyivel hasznosabb és kézenfekvőbb, hogy a fiatal a honismereti mozgalomban, akár diákként diákkori vagy más pályázattal, akár mint fiatal pedagógus, fiatal értelmiségi vagy szakmunkás, vagy bármilyen területen tevékenykedő ifjú ember, a szülőföldjének valamely tárgyi vagy szellemi értékét összegyűjtve, megfogalmazva, felmutatva, helytörténeti gyűjteményt létrehozva, tanulmányokat, cikkeket írva tűnjön ki a közönségből, az átlagból.

A honismeret tehát olyan keret, amiben ki-ki örömet lelheti, de ugyanakkor olyan lehetőség is, ami fölkelészheti az embereket a közvetlen politizálásban való részvételre. Manapság, amikor a társadalom civil szerveződését akarjuk újjáépíteni, azt a civil társadalmi tagolódást, amely a lehető legjobban differenciálódva, saját egyéniségéhez, iskolai végzettségéhez, valláshoz, világnézethez és mindenfajta tevékenységéhez igazodó tagoltsággal próbálja megfogalmazni önmagát.

Nálunk az 1940-es évek végén teljesen leradírozták ezeket a civil társadalmi szervezeteket, pedig milyen fontosak ezek akkor, amikor arról van szó, hogy valaki kilépve a gyermeki korból, ifjúvá válva, elinduljon egy olyan cél felé, hogy előbb-utóbb politizálni kell és politizálni is fog. És itt most nem csak és nem elsősorban az országgyűlésben vagy a különböző

tekintetében föl kell készülnie erre a feladatra. Lehet, hogy csak porszem, lehet, hogy téglá lesz benne, de mindenképpen ezekből kell fölépülnie a társadalomnak, az öntevékeny, a saját maga ügyeit intéző társadalomnak.

Ebben pedig a honismereti mozgalomnak igen nagy szerepe lehet. Nemcsak azáltal, hogy különböző honismereti szakkörök, körök, egyesületek, a civil társadalmi szerveződések sejtjei, hanem úgy is, hogy megismerik a civil társadalmi szerveződés hagyományait. Hiszen megvoltak nálunk is a hagyományai, a különböző daloskörök, értékesítő-fogyasztó-beszerező szövetkezetek, különböző vallási közösségek, közbirtokosságok, legelőbirtokosságok, legeltetési társulatok, kulturális szervezetek formájában. Ha ezeket nem is lehet úgy föltámasztani, ahogyan 1948-1949-ben a diktatúra elsöpörte őket, ezeknek a szervezeteknek a hagyományait, működésük rendjét megismerve olyan ötleteket, olyan gondolatokat és olyan lelki indítást kapunk, ami által megértjük, hogy sorsunk jobbrafordulását nem valami isteni beavatkozástól, vagy valami felsőbb hatalomtól kell várnunk, mert igenis mindnyájan alkalmasak vagyunk arra, hogy sorsunkat irányítsuk. Ha egy fiatal ilyesmivel gondolkodva, foglalkozva, ilyesmivel pályázva nyer pályadíjat és éri el azt, hogy elismerjék a munkáját, akkor biztos vagyok benne, hogy később nem áll értelmetlenül egy-egy olyan jelenség előtt, amikor azt mondják neki: próbáljátok helyben megszervezni a különböző érdekeknek a kifejezését és megvalósítását.

3. Ilyen kusza és csapongó gondolatok után az ifjúság és a honismeret kapcsolatát valahogy konkrétan is meg kellene fogalmazni. Ennek két területét lehet megcéloznunk. Az egyik, hogy erősíteni kell az ifjúság szerepét a honismereti mozgalomban. Ez azonban nem olyan mozgalom, amelynek igazolvánnyal rendelkező tagjai vannak, tehát nem törekedhetünk arra, hogy minél több ifjú tagunk legyen. De mindenképpen erősíteni kell a mozgalomban résztvevők körében az ifjúság szerepét. Persze ez sem olyan egyszerű. Sokszor úgy fogalmaznak, hogy előregedett a mozgalom. Én inkább úgy mondanám, hogy aki honismerettel foglalkozik, az tovább él.

Mert aki tudja, hogy még mi mindent kell elvégeznie, összegyűjtenie, megírnia, az nem érzi fölöslegesnek magát a társadalomban, nem veszi el az életkedvét, ha nyugdíjba küldik, vagy valami más, öregséggel együtt járó biológiai vagy társadalmi problémája adódik. Ez az oka annak, hogy itt is, az Akadémián jó néhány tisztes, ősz fejet lehet látni. Hála Istennek, sok fiatalot is látunk, s az ő számukat, de főként súlyukat föltétlenül növelni kell a mozgalomban. Természetesen ez nem a létszámmal függ össze elsősorban, hanem azzal, ha feladatot kerestünk és adunk nekik, de még inkább, ha abban segítjük őket, hogy feladatot találjanak maguknak.

Minden honismereti táborban vannak kiváló, odavaló, érzelmileg kötődő, a honismeret kérdéseire érzékenyen reagáló, érdeklődő fiatalok. Fontos lenne, hogy a tábor után sorsukat nyomon kövessük, munkájukat figyelemmel kísérjük és megkönnyítjük számukra a honismereti mozgalomba való felelős beilleszkedést.

Gondoljunk csak bele, hogy hány és hány fiatal vesz részt az évi 70-80 vagy már annál is több ifjúsági honismereti táborban, és milyen kevés van közöttük olyan, akit kézen tudunk utána fogni és segíteni tudtuk, hogy az ott kapott érzelmi feltöltődéssel, elkötelezettséggel tovább haladhasson. A megyei honismereti egyesületeknek szép és a saját jövőjük szempontjából is fontos feladatuk lehetne, hogy a honismereti táborok résztvevőivel később folyamatosan tartsák a kapcsolatot. Ennek megvan a módja. Van olyan tábor, ahol már előzőleg kémelek valami „belépő dolgozatot” azoktól, akik jelentkeznek; mások a táborban készítenek olyan munkát, aminek alapján föl lehet figyelni és ki lehet választani jó néhány fiatalot, aki megmutatta orozslánkönnreit és akiről már ott a táborban kiderül, hogy az eszével és a szívével a honismereti mozgalom jövőjét lehet rá építeni.

Különösen a zsámbéki szakkörvezetői táborok fiataljaira, az ő további sorsuk figyelemmel kísérésére gondolok. Jó néhány olyan esetről hallottunk, hogy bizony azok a fiatal pedagógusok, akik onnan kikerültek, fölvértezve a honismereti szakkörvezetés-

hez szükséges tudással és képességgel, érzelmileg is felkészültek erre, olyan tantestületekbe jutottak, ahol nem tartották fontosnak ezt a munkát, nem kapták meg azt a támogatást, ami szükséges lett volna ahhoz, hogy kamatoztatniassák honismereti szakkörvezetői képességüket. Sok más tanító- és tanárképzőben folyik a honismeret alternatív oktatása és ezeket a fiatalokat mind a megyei honismereti egyesületben dolgozóknak kellene később megtartani a honismereti mozgalom számára.

A honismeret és az ifjúság kapcsolatának másik területe, hogy a honismeret szerepét kell növelni a különböző ifjúsági szervezetekben. Arra, hogy a témakör jelentőségét növeljük az oktatásban, az első lépés már megtörtént azáltal, hogy a nemzeti alaptantervben szerepel a honismeret. Ez önmagában még semmit nem jelent, legföljebb azt, hogy a bezárt kapunak a retesét elhúzták, de már a kaput nekünk kell kinyitni. A tanárképző és tanítóképző főiskolákon olyan kerettantervnek kell készülnie, majd olyan tanterveknek kell készülniük, amelyek segítségével a leendő pedagógusokat fel tudják készíteni arra, hogy a nemzeti alaptanterv által lehetővé tett keretek között honismeretet oktathassanak az iskolában. Talán egyszer külön tantárgyként is, de mielőbb úgy, hogy szinte minden tantárgyban helyet adunk neki. Hiszen a honismeret oktatása elsősorban a hagyomány oktatását jelenti. Hagyomány alatt természetesen nem kizárólag a népdalt, a néptáncot és a szövés-fonást, tehát a folklórt, a néprajzot érteni, hiszen vannak vallási hagyományok, a civil társadalmi szerveződések hagyományai, a polgári élet hagyományai, a gazdálkodási hagyományok, építkezési hagyományok. Úgy értem tehát, hogy a hagyomány azt az értékötletet jelenti, amit a nemzedékek évszázadokon keresztül létrehoztak és az utódokra hagytak, ami összeszűntve hordozza magában a szépséget és a célszerűséget.

Az iskolai oktatáson kívül törekedni kell arra, hogy a különböző ifjúsági szervezeteknek, mint a cserkészeknek, de más ifjúsági szervezeteknek a keretében is a honismeret, mint értékkepző, értékközvetítő tevékenység megvalósulhasson. Erre mind Szövetségünknek, mind egyesületeinknek minden alkalmat és lehetőséget meg kell ragadniuk. Amikor a Honismereti Szövetség meghirdette az *Emese álma – Mítosz és történelem* című, három évről tervezett vetélkedőt, az volt a célkitűzésünk, hogy az ifjúságnak legalább egy részét érzelmileg felkészítsük arra, hogy az ország 1996-ban honfoglalásának 1100. évfordulóját fogja ünnepelni. Jelenleg ugyanis fiatalságunk, amely az elmúlt évtizedekben végezte iskoláit, nincs érzelmileg erre úgy felkészülve, hogy méltóképpen át tudja érezni, mit jelent annak a nemzetnek tagja lenni, amely már 1100 éve itt él – küzd és építkezik – a Kárpát-medencében. Nehogy ismét bekövetkezessen, amire már volt példa, hogy ifjúságunk – tisztelet a kivételnek – jó része úgy érzi, március 15. ikét, 1956. októbertől ünnepli az országot, és nem érzi át, hogy ez az ő ünnepe. Aki ebben a vetélkedőben részt vett, az biztosan nem mondja majd, hogy a csapból is a honfoglalás folyik.

A honismereti mozgalomnak nyilvánvalóan hivatása van. Hivatása van ateikintetben, hogy olyan nemzeti értékeket, erkölcsi értékeket, emberi értékeket, vallási értékeket – és itt a vallásban is elsősorban az emberi és az erkölcsi értékek jelentőségére gondolok – vall magáénak, amelyeket mi magyarok fontosnak tartunk. Értékeket ateikintetben, hogy miként gondolkodunk a nemzet minden harmadik tagjáról, akik ma a határon túl élnek. Hivatása van abban, hogy megismertet azokkal a hagyományos értékekkel, amiket a hivatalos iskolai oktatás nem volt képes átadni az elmúlt évtizedekben. Amikor a honismereti mozgalom és az ifjúság kapcsolatáról beszéltünk tehát, akkor elsősorban ezeknek az értékeknek a közvetítésére kell gondolnunk. Ahogy a honismeret mindig a nemzeti progressziót szolgálta, és bízom benne, hogy napjainkban és az előttünk álló években is ezt a célt fogja tudni szolgálni, és az ifjúság nevelésében betölteni hivatását. Mindnyájunknak arra kell törekednünk, hogy a honismereti mozgalom minél jobban be tudja tölteni értékmentő, az ifjúságot, nemzeti jövőnket alakító hivatását.